

En vigtig symbolsk betydning

Vi mener, at dansk som fælles sprog er et grundlag ikke bare for dansk kultur, men også for folkestyret. Et fælles sprogligt udgangspunkt er afgørende for et velfungerende demokrati, der inddrager alle borgere. Det styrker retssikkerheden og sikrer effektivitet i forvaltningen.

I de senere år har skiftende regeringer lanceret ret sammenhængende sprogpoltiske initiativer. Men dansk er stadig kun officielt sprog i EU, ikke i Danmark.

Bare det at indføre dansk som officielt sprog i landet ville have en vigtig symbolsk virkning. Ordet symbolpolitik bruges ofte nedladende, men symboler er bestemt ikke ligegyldige. De er med til at danne vores virkelighedsopfattelse, ofte i højere grad end nøgne fakta er det.

— Adam Hyllested i *Berlingske Tidende* 9/8–2018

Modersmål-Selskabets bestyrelse

Formand

Mette Bjørnvig Kaufmann mbk@modersmaalselskabet.dk

Næstformand og kasserer

Adam Hyllested adamh@modersmaalselskabet.dk

Øvrige medlemmer

Bo Tao Michaëlis
Claus Tilling
Ingrid Carlsen
Michael Bach Ipsen
Peter Michael Hornung
Ulla Susanne Weinreich
Georg Stubkjær Adamsen

Disse bestyrelses-
medlemmer kan
kontaktes via
kontaktformularen
på hjemmesiden eller
via sekretariatet.

Suppleanter til bestyrelsen

Pia Svejgaard Pedersen
Simon Pasternak

Modersmål-Selskabets sekretariat

v. Georg Adamsen
Kærvænget 28A, Gl. Sole
8722 Hedensted
Tlf. 21 860 864
sek@modersmaalselskabet.dk
CVR-nr. 76824215

Kontingent og betaling

Oplys altid medlemsnummer, navn og adresse.

Danmark

Kontingent/abonnement: 250 kr.
Giro: kortart 01 – kontonr. 667 6901
Giro via netbank: Reg.nr. 9570, kontonr. 667 6901
MobilePay: 35556

Grønland, Færøerne og udland

Kontingent/abonnement: 400 kr.
Danske Bank
Account No: 9570 – 6676901
SWIFT-BIC: DABADKKK
IBAN: DK803000006676901

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Hjemmeside: www.modersmaalselskabet.dk
Facebook: www.facebook.com/ModersmaalSelskabet

Sprog & Samfund – Indhold

September 2018 (36. årgang nr. 3)

- 1 En vigtig symbolsk betydning
- 3 Dansk underholdning med eftertanke og revselse
- 5 Diskussion af åbenlys eller skjult racisme
- 6 Et sproghistorisk værk til alle, der holder af dansk
- 8 Bornholmsk
- 10 Overbevisende polemik mod startkommaet
- 11 Et forsvar for udtrykket »i sommers«
- 12 Invitationer

Temaer

Leder 1; Modersmål-Prisen 3–4; Boganmeldelser 5–7 og 10; Dialekter 8–9; Sprogartikel 11

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad, Sprog & Samfund, udkommer fire gange årligt. Artikler, der offentliggøres i Sprog & Samfund, tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning. Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Ansvarshavende redaktør

Georg Stubkjær Adamsen
Adresse: Modersmål-Selskabets sekretariat (se spalte 1)
mobil 26 49 80 45 • red@modersmaalselskabet.dk

Øvrige redaktionsmedlemmer

Adam Hyllested adamh@modersmaalselskabet.dk
Mette Bjørnvig Kaufmann mbk@modersmaalselskabet.dk

Bladudvalget

Mette Bjørnvig Kaufmann; Adam Hyllested;
Michael Bach Ipsen og redaktøren

Korrektur

Bladudvalget og Ulla Susanne Weinreich

Layout

Georg Adamsen

Tryk

Dafolo A/S, Frederikshavn

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)
ISSN 2246-4212 (PDF)

Dansk underholdning med eftertanke og revselse Revyen, en unik dansk teaterform

Georg S. Adamsen

Bent Midstrup/Scanpix

Nykøbing F. Revyen er den eneste revy, der har fået en by til at ændre navn, når revyen spiller: Revykøbing. Direktør Flemming Krøll, her sammen med sin hustru, Birthe, og revyforfatter Carl-Erik Sørensen, har ledet Nykøbing F. Revyen i over 25 år og gjort den til en af de mest kendte og besøgte revyer. Nu overtager skuespiller Pernille Schrøder og kapelmester Mickey Pless ledelsen.

Hver sommer hører vi om de danske revyer, og de fleste af os har set klip fra nye og gamle revyer, eksempelvis Ulf Pilgaard's parodier på Dronning Margrethe og Prins Henrik. Men hvad er og skal en revy egentlig?

Revyer er teaterforestillinger sammensat af en række numre, der gør brug af alle teatrets udtryksmuligheder, men lægger hovedvægten på de enkelte optrin samt vise og sang, skriver Johannes Møllehave i bogen *Rim på udsatte steder*. I revyen tager man bl.a. folk, der har gjort sig uheldigt bemærket, under kærlig, humoristisk og revsende behandling. Publikum skal underholdes, men også blive klogere på sig selv og samfundet. Og ifølge Møllehave, revyelsker og tidligere revyforfatter, er revyen ikke kun for øjet, men også for øret:

Sange og viser med underfundige rim og ordspil udført med en særlig diktation og sproglig udfoldelse er en væsentlig del af en revyforestilling.

Samfundsrevselse eller satirisk fremstilling af kendte mennesker eller typer alene gør det ikke. Når revy er bedst, er det både morsomt og kunst, selvom revy måske ikke altid opfattes som kunst kulturpolitisk. En vise udgør – i al fald for Carl-Erik Sørensen – »et karakterstudie, hvor de menneskelige træk hos den person, man skildrer, er tilgangen til emnet«, sagde han i 2003 i en samtale med Erik Hvidt i revyhistorien *Revy – til tiden*. En god revyviser er kunst.

Revy til tiden

Revy er og må være aktuell. Sådan har det været siden den første danske revy, Erik Bøghs *Nytaarsnat*

1850, der spillede 31. december 1849, skriver Henrik H. Lund i forordet til *Revy – til tiden* fra 2003. Inspirationen til Bøghs revyer kom via Sverige fra Frankrig og Wien, og Bøgh selv havde året før skrevet en revy til Kristiania Teaters danske skuespillere. *Nytaarsnat 1850* indeholdt ifølge Ole Bøgh i *Revy – til tiden* en skarp politisk satire over dansk udenrigspolitik. Desværre medførte satiren over Sønderjyllandsproblemet ikke, at publikum og politikere blev klogere. Revyen parodierede også en ny type folketingskandidat, der »på samme tid lover alt til den godtroende Hr. Sørensen og samtidig tilstår div. forbrydelser og udviser fuldstændig uvidenhed om den nye grundlov«. Også hvad det sidste angår, var revyen trods alt tidsbundet, for nu om dage tilstår politikere vist ikke deres evt. forbrydelser. Bøgh skrev revyer i mindst 35 år.

I 1920'erne gik revyerne op i underholdning, og satire blev et mål i sig selv, skriver Erik Hvidt i *Revy – til tiden*. Så var Poul Henningsen trådt frem og havde i tidsskriftet *Kritisk Revy* argumenteret for, at revyen skulle være opdragende, ikke kun underholdende med satire for satirens egen skyld eller ligefrem reaktionær. Ord, foredrag og melodi skulle være en folkelig helhed, men indtil da havde ordene blot latterliggjort alt, hvad der gik imod den sunde snusfornuft. Kampen for borgerskabets frigørelse var ikke blevet fulgt op af en kamp for dårligere stillede samfundsgrupper.

Poul Henningsens *Man binder os på mund og hånd* fremført af Liva Weel 31. maj 1940 er optaget i Kulturkanonen. Revyvisen var politisk, men så absolut ikke politisk korrekt, og kritikken af nazismen og besættelsen blev formidlet i forlængelse af dens kritik af det traditionelle ægteskab. Visen har kunnet læses i Højskolesangbogen siden 1989, og på YouTube kan man høre Liva Weels utvungne fremførelse af revyvisen, der ikke ligefrem lovpriste ægteskabet, men til gengæld hyldede den indre frihed i en snedigt skjult kritik af den tyske besættelse.

Volmer Sørensen, der var direktør for Nykøbing F. Revyen 1972–1978 og for Cirkusrevyen fra 1979, mente derimod, at alle skulle have lov at more sig, og det »skulle ikke være nødvendigt hverken at håne Gud, konge eller fædreland endsige være sjofel fra scenen, og han ville ikke have, at revyscenen

fungerede som talerør for politiske standpunkter«, skrev Hvidt i 2003. Skiftevis var Cirkusrevyen blevet kritiseret for mangel på politisk satire og rost for den, konstaterede Hvidt.

Revy – ord, toner og scenekunst

Kulturkanonen omfatter også revyen. Kategorien musik rummer 12 evergreens, heriblandt Sven Gyldmarks/Poetens *Solitudevej*, mens der under Scenekunst er anført 4 revynumre. Scenekunst kræver, at aktører og publikum er til stede samtidigt, og hver eneste forestilling er enestående og ender ved tæppefald. Som kanonudvalget skriver: »tænk på alt det, der skal lægges til en tekst eller en koreografi for at gøre den levende: en fortolkning fra instruktøren, det visuelle fra scenografen i form af rumlighed, farveholdning, dekoration og kostumer, skuespillernes og dansernes arbejde, maskeringen, lysinstallationen, lydbilledet og musikkens suggestion.«

Scenekunstnerne er med god ret blevet berømte: Elga Olga, Dirch Passer, Lisbet Dahl, Ulf Pilgaard for at nævne nogle få. Direktørerne og instruktørerne har været altafgørende, men uden tekstforfattere, komponister, skuespillere, dansere, musikere og i dag i høj grad også alle dem, der sørger for alt på og bag scenen, ville revyerne ikke være så populære.

Har revyen en fremtid?

I kapitlet »Komiker i tiden« i *Revy – til tiden* nævner Ulf Pilgaard Cirkusrevyens høje publikumstal, men han pegede også på det kulturelle ansvar:

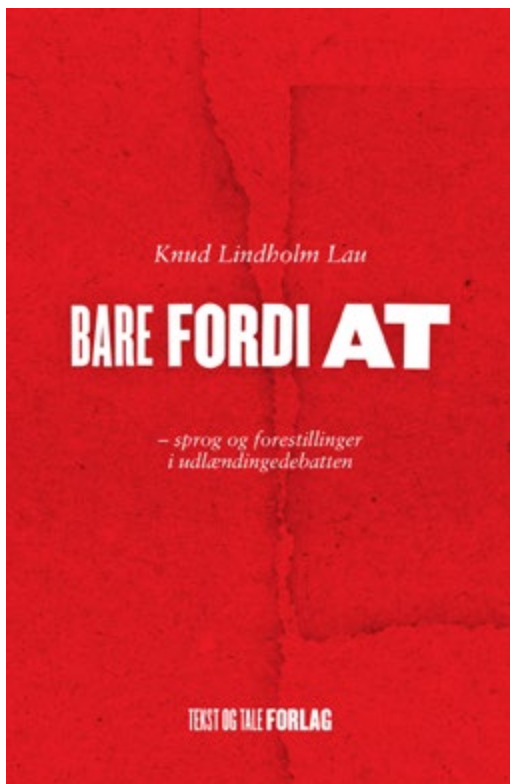
Revyen er en unik dansk teaterform og tæt beslægtet med det folkelige vid. Og når man bestræber sig på at holde den levende som en fortsættelse af en lang tradition, der til stadighed fornyer sig i takt med udviklingen i samfundet, sker det i erkendelse af en fælles historisk bevidsthed.

Revyen er ikke importeret som så mange andre underholdningsformer, men »groet organisk af egne rødder«. ■

Vi vender tilbage til den danske revy, når vi inden længe har offentliggjort, hvem der skal modtage Modersmål-Prisen 2018.

Diskussion af åbenlys eller skjult racisme

Claus Tilling

Forfatteren til *Bare fordi at* vil være nogle af dette blads læsere bekendt som bidrager til Modersmål-Selskabets årbog 2017 *Sproget i lyst og nød* med artiklen "Tonen og melodien" der kan ses som en del af et tilløb til bogen *Bare fordi at*.

Den handler om det sprog som bruges i det store perspektiv om minoriteterne i samfundet, om den politiske grundorden og hvad Lau kalder Kommunikationspopulismen.

Lau udgav i 2010 Victor Klemperers *LTI – Det tredje Riges sprog* på dansk, og derfra henter han grundlæggende billedet af det sprog der virker som arsenik i små mængder af giftige elementer og danner holdning, fremmer handling og skader. Sproget er ikke uskyldigt; det er en handling i sig selv. Lau viser hvordan vi lever i sproglige parallelsamfund: Der findes raffinerede former for diskriminerende

sprogbrug samtidig med at der er et undergrundssprog hvor etniske og religiøse minoriteter bliver omtalt som dyr og afføring. Det nationale selv billede genfremkaldes som harmonisk og modsætningsfrit.

Lau dokumenterer hvordan der er et *os* og et *dem*, og hans vision er et *vi* der går imod forførelse ad sproglig vej, hen mod en politisk normalisering. Han diskuterer elementer fra den offentlige debat hvor begrundelser i debatten gives ved at trække Hitlerkortet, hånlige afviser med politisk korrekthed eller henvise til følelser.

De 300 sider er opdelt i 42 kapitler hvor Lau med flere tusinde kilder fra bøger, tv, radio og aviser påviser åbenlys eller skjult racisme – uden selv at blive skinger.

Bogen rummer også en del billeder og statistiske oversigter hvor forfatteren finder det passende for dokumentationen.

»Bogen handler ikke om 'tonen', men om den stemplende omtale, der bliver vore minoritetsborgere til del. Jeg håber, at læseren vil blive inspireret til at afkode holdningen bag minoritetskritiske ytringer og overveje deres konsekvenser«, siger Knud Lindholm Lau. ■

Knud Lindholm Lau: *Bare fordi at – sprog og forestillinger i udlændingebatten*. Tekst og Tale Forlag: København, 2018. ISBN: 9788799181810. 300 s. 278,00 kr.

Omtalte årbog *Sproget i lyst og nød* kan stadigvæk købes via Modersmål-Selskabets hjemmeside (se <https://bit.ly/aarbog2017>) for 100 kr. Nye medlemmer får indtil udgivelsen af næste årbog *Sproget i lyst og nød* ved indmeldelse.

Et sproghistorisk værk til alle, der holder af dansk

George Hinge, lektor, ph.d. i klassisk filologi ✉ george.hinge@cas.au.dk

Nu foreligger andet bind af det ambitiøse seksbindsværk *Dansk Sproghistorie*, med undertitlen *Ord for ord for ord*. Projektet er en videnskabelig milesten, der ikke bare henvender sig til forskere, men er lagt an, så værket vil være til glæde og gavn for alle, der interesserer sig for det danske sprog både historisk og i nutiden.

Teksten er rigt illustreret og forsynet med talrige faktabokse og oversigtsskemaer, der letter læsningen og er med til at gøre et stof, der til tider ellers kan være ret teknisk, mere håndgribeligt for læserne. På hjemmesiden danskspoghistorie.dk vil man desuden finde supplerende materiale, både tekster og lyd- og filmklip. I de fleste kapitler skænkes der tidligere perioders sprogopfattelser og sprog-iagttagelser en del opmærksomhed. Det er ikke tør forskningshistorie, men skaber et narrativ, der gør fremstillingen mere levende og konkret for læserne. Teksten er, overordnet set, berettende snarere end argumenterende, med håndgribelige eksempler og en passende dosis af anekdoter. Men at der ligger gedigen forskning bagved, fremgår af de mange referencer til den relevante forskningslitteratur.

Til dette bind, der er på 506 sider, har 23 højt respekterede danske sprogforskere bidraget med i alt 25 kapitler, der omhandler tre væsentlige områder af sproget: ortografi, udtale og ordforråd. Inden for hvert område får vi separate kapitler om de forskellige hovedperioder: runetid, gammeldansk, ældre nydansk og yngre nydansk. Strukturen er med andre ord ikke kronologisk (som i forgængeren, Peter Skautrup's *Det danske sprogs historie*, bd. 1–4, 1944–67), men tematisk.

Denne opbygning har bestemt sine fordele. Den gør det lettere at orientere sig i værket, og man får samlede beskrivelser af hver sfære inden for sproget i umiddelbar tilknytning i stedet for at skulle springe rundt i bind efter bind for at forfølge f.eks. ordforrådets udvikling fra oldtiden til i dag. Omvendt betyder det så også, at ting, der logisk set kunne være behandlet sammen, bliver adskilt. I første bind fik

vi således præsenteret forskellige tiders skriftsystem (bogstavformer og skriftmedier), mens vi i dette bind kan læse først om ortografiske konventioner fra de tidligste runeindskrifter til det 21. århundrede og bagefter om lydudviklinger gennem de sidste 2000 år. Når det drejer sig om historiske sprogrtrin, kan man imidlertid ikke observere lyd uden gennem skriften. Så denne opdeling virker unødigt komplicerende.

I øvrigt er kapitlerne om lydhistorie nok også de sværest tilgængelige for en læser, der ikke i forvejen er trænet i dette stof. Mange begreber og fænomener vil være ukendte, og de forskellige forfattere i værket bruger (forståeligt nok) heller ikke helt samme metodiske tilgang. Det ville måske have været en god idé med en generel indføring i fonologi og fonetik, i forholdet mellem skrift og lyd og i lydudvikling som fænomen. Jeg kunne også godt savne en samlet oversigt over de almene lydudviklinger i dansk og over det danske fonetiske system; uden denne baggrundsviden kan det være svært at følge de detaljerede diskussioner, der sådan set er rasende interessante og velbeskrevne af forfatterne.

Planen for dette storværk gør, at dialekterne først vil blive behandlet i bind 3, og at det altså primært

er standardsproget, vi møder i bind 2. Skellet mellem standard og dialekt er imidlertid mere flydende i de ældre perioder, og i kapitlet om udtalen i gammeldansk får vi stedse referencer til og kort over de traditionelle dialekter. Det er efter min mening en fornuftig disposition, der råder bod på en lidt uhenigtsmæssig inddeling.

Hoveddelen om ordforrådets historie er i sagens natur mere tilgængelig, fordi det er et genstandsområde, der er mindre teknisk og mere umiddelbart kan forbindes med den almindelige kulturhistorie. Først får vi et par almene kapitler om ordhistorie og orddannelse (netop hvad jeg efterlyste i forbindelse med lydlæren), efterfulgt af historiske kapitler, der gennemgår udviklingen i det danske ordforråd gennem tiderne, og endelig kapitler om specielle leksikale sfærer: fagsprog, slang og navne.

I forlængelse heraf følger seks kapitler, der beskriver påvirkning fra bestemte sprog: latin (og græsk), tysk, romansk, engelsk, nordisk og indvandrersprog. Denne rækkefølge afspejler til dels kronologien, men ikke mindst omfanget af de pågældende sprogs indflydelse på dansk. De klassiske sprog er en kilde, de moderne sprog stadig øser af, og man kan ikke udtrykke en fornuftig tanke på dansk, uden at en betragtelig del af ordene er lånt fra eller kalkeret efter tysk. Påvirkningen fra engelsk er i vækst, men endnu marginal i sproget. Det er ikke altid ligetil at bestemme, hvilken vej et ord er vandret til dansk, fordi mange af disse ord bliver lånt frem og tilbage mellem flere sprog. Man kan da også diskutere, om forfatterne altid peger på den mest oplagte kilde: Ordene *bæst* og *entre* kommer ikke umiddelbart fra nederlandsk (s. 406), men over nedertysk fra fransk; og ordet *leksikografi* er ikke lånt fra engelsk (s. 443), men med garanti fra tysk i det 19. årh.

Der vil da også givetvis, i et værk af dette omfang og med denne detaljerighed, være mange enkeltheder, som den ene eller den anden forsker vil være uenig i, eller som man måske mener er formuleret mindre præcist. Deciderede fejl er der dog meget få af: Man kan efter min mening ikke bruge 'infiks' om stammesuffikser, der kommer efter roden (s. 283), og det er heller ikke sådan, at dansk kan have et lydret *ō* svarende til nedertysk *ō* og højtysk *au* (s. 402). Det er trods alt bagateller, der ikke berører substansen.

FASTE VENDINGER MED BAGGRUND I NEDERTYSK

dansk	nedertysk
<i>dit og dat</i>	<i>dit un dat</i>
<i>falde til føje</i>	<i>in de voge fallen</i>
<i>få i sigte</i>	<i>to sichte krigen</i>
<i>gå over styr</i>	<i>over stür gan</i>
<i>være i behold</i>	<i>in beholt sin</i>
<i>kiv og strid</i>	<i>kif un strid</i>
<i>klappet og klart</i>	<i>klapp un klar</i>
<i>komme overens</i>	<i>overens komen</i>
<i>komme til kort</i>	<i>to kort komen</i>
<i>med velberåd (hu)</i>	<i>wolberaden</i>
<i>på en prik</i>	<i>op'n prick</i>
<i>på tro og love</i>	<i>uppe truwe un(de) love, af nty. love 'tillid'</i>

Udsnit af afsnit 9.2, side 407, fra kapitlet »Ord fra andre sprog«, om tilsyneladende kernerdanske ord fra Tysk.

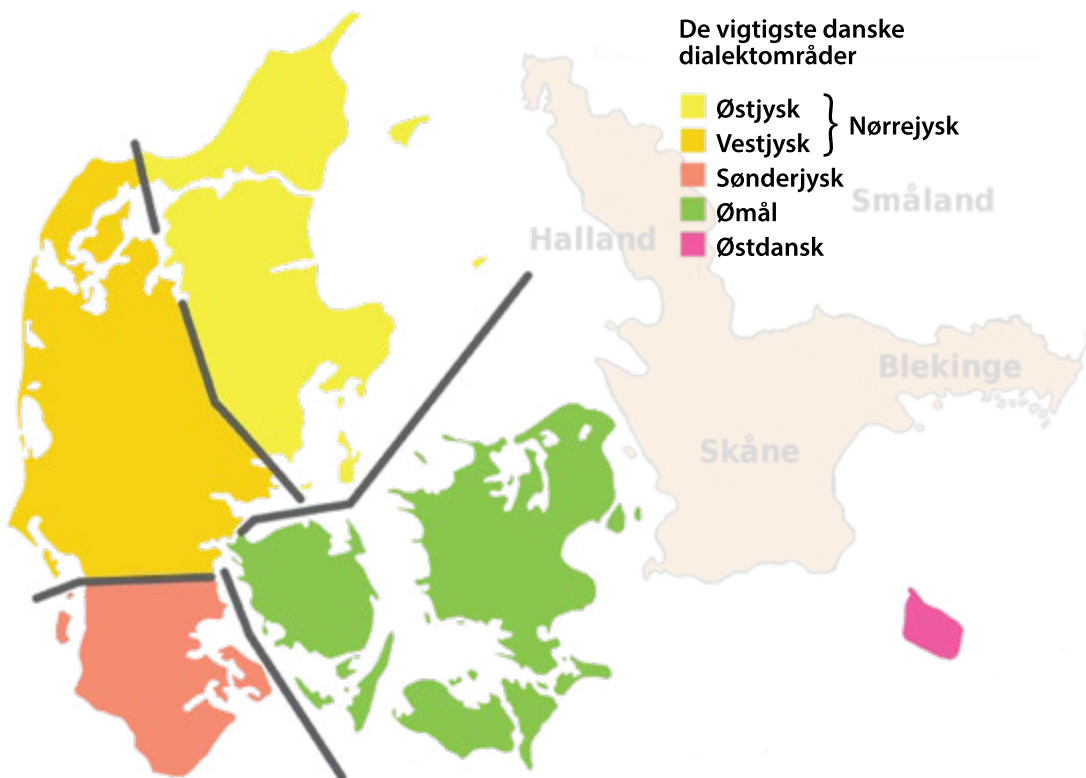
Den redaktionelle kvalitet af bindet er høj. Jeg har (i min hastige gennemlæsning) ikke set nogen stavfejl og kun meget få fejl i de ord, der citeres. Jeg vil anføre dem, ikke for at pege fingre, men for at vise, hvor lidt der faktisk er at komme efter: s. 277 **ausn* (for **ausōn*), s. 356 *womuit* (for *vomuit*), s. 391 εἶναι (for εἶναι) og s. 395 ποιότης (for ποιότης).

Det er i det hele taget et meget indbydende værk. Formatet og layoutet er nydeligt. Stoffet bliver generelt fremstillet i et behageligt og tilgængeligt sprog. Det faglige niveau er i det hele taget højt og pålideligt. Og så er prisen per bind endda overkommelig (399,95 kr.). Det er et værk, der fortjener en plads på hylderne eller kaffebordene hos alle, der holder af det danske sprog. ■

Ord for ord for ord. Bd. 2 af *Dansk Sproghistorie*. Red. af Ebba Hjorth (hovedredaktør) og Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen og Laurids Kristian Fahl. Århus & København: Aarhus Universitetsforlag & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 2018. ISBN: 978-87-7184-163-3. 506 s. 399,95 kr.

Bornholmsk

Michael Ejstrup, sprogforsker, ph.d. ✉ michael.ejstrup@hotmail.com

Folkeviddet påstår undertiden, at bornholmerne taler en slags svensk. Det er ikke alene forkert, som Michael Ejstrup forklarer, men det rammer også helt ved siden af bornholmernes forhold til svenskerne. Selv om svenskere og bornholmere ret let forstår hinanden – de er jo også fortrolige med hinandens sprog – sidder det dybt i den bornholmske folkesjæl, at de gjorde opstand mod svenskerne i 1658 og blev løskøbt af Frederik 3. i 1660. Bornholm ligger relativt langt fra resten af det nuværende Danmark, men ikke fra det daværende med Skåne, Halland og Blekinge.

Bornholmsk er en østdansk dialekt, der tales på Bornholm. Det er den eneste rest, vi har tilbage, af en sprogform, som havde et meget større udbredelsesområde, før vi mistede Skåne, Halland og Blekinge. Det er forkert, når folkeviddet af og til konkluderer, at bornholmerne taler en slags svensk. Bornholmerne taler dansk, og skåningene et sprog, som er resultatet af et østdansk grundlag med svensk sprog som overnorm gennem mere end 300 år.

Morfologi

Bornholmsk er tættere på urnordisk bøjnings- og lyd lære end de fleste andre danske dialekter. Eksempelvis har man på bornholmsk stadig tre køn i navneordene som hankøn (*ejn ærm* – en arm; *ærmijn* – armen), hunkøn (*en bøtta* – en bøtte; *bøttan* – bøtten) og intetkøn (*ed hus* – et hus; *hused* – huset). I flertal er der også tre forskellige endelser for navneordene som f.eks. bestemt flertal hankøn (*-ana* – *flagana* – *flagene*), hunkøn (*-arna* – *bøttarna* – *bøtterne*) og intetkøn (*-en* – *husen* – *husene*).

Også tillægsordene bøjes i tre køn, f.eks. hankøn (*ejn svårter sål – en sort sål*), hunkøn (*en flink pibel – en dygtig pige*) og intetkøn (*eð lidedð hus – et lille hus*).

Dette er kun et lille udsnit af det omfattende bøjningssystem, som bornholmsk har, for navneord og tillægsord.

Også udsagnsordene har et mere omfattende bøjningssystem end det, vi kender fra fælledansk. Lad os tage et enkelt eksempel, idet simpel dannelse af datid af regelmæssige udsagnsord på bornholmsk omfatter tre forskellige endelser som *-te*, *-de* og *-ede* som i *hørte*, *trode* (*troede*) og *hentede*, hvor vi på fælledansk kun har to af formerne tilbage plus nogle enkelte mindelser om den tredje tabte form i uregelmæssige datidsbøjninger som *havde* og *sagde*.

Fonetik

Bornholmsk har som københavnsk den særlige om-læggertone, hvor den trykstærke vokal hver gang får en lav tone i den enkelte talers register, hvorefter der umiddelbart efter sker et spring opad til en høj tone. De tonale udsving er større – spænder over et bredere register, end tilfældet er i københavnsk. Samtidig høres der i bornholmsk en tonal markering af, at taleturen slutter og gives videre til lytteren; det høres ved en særlig nedgang i tonen. Dette kendes også andre steder i Danmark og er særligt markeret i sproget i f.eks. Randers og på Bornholm. Københavnsk har ikke denne tonale markering af taleturens videregivelse, og talere af københavnsk kommer ofte til at lyde uengagerede og monotone. Bornholmsk har ikke stød på linje med dialekterne på andre øer som Falster, Lolland og Als.

Diskursmarkører

Bornholmerne styrer desuden taleturen med små ord som signal om talerens ønsker til lytterens inddragelse, f.eks. *jo* og *væ*, der popper op efter helmeninger som *det é sønninj*, *jo* (det er sønnen), der er en konstatering, og lytteren skal ikke meddele accept eller det modsatte. Mens *det é sønninj*, *væ*, (er det sønnen?), er et spørgsmål, som lytteren forventes at kommentere. Læg mærke, at ordstillingen er ens i begge sætninger – uanset konstatering eller spørgsmål.

Ordforråd

Bornholm ligger midt i Østersøen og har på den måde, efter at Skåne ikke længere var dansk område, været lidt isoleret fra resten af sprogfælleskabet. Bornholm har desuden haft kontakt med mange kulturer via sejlads, f.eks. Mecklenburg-Vorpommern. Bornholmsk har da også mange dialektord, hvoraf kun nogle få kan få plads her; *bella* (*børn*), *schrek* (*trebenet skammel*), *krakejern* (*grillrist*), *det rågger* (*det sner*), *glareven* (*briller*), *jylkat* (*pindsvin*) *maripytta* (*mariehøne*) og *ædja/ævia* (*tang*). ■

Lydfiler

På Modersmål-Selskabets hjemmeside ligger lydfiler med bl.a. bornholmsk: <https://bit.ly/ejstruplydfiler>.

Michael Ejstrup, ph.d., sprogforsker, er ansat ved Folketingets Administration som redaktionssekretær. Redaktionssekretæren fastsætter Folketingets sprogpolitik i dialog med Dansk Sprognævn. Ejstrup er uddannet i lingvistik, fonetik og retorik.

Dialekt i periferien

VELUX-fonden finansierer et forskningsprojekt *Dialekt i periferien*, som undersøger unges brug af dialekt i Vendsyssel, Sønderjylland og på Bornholm. Den bornholmske dialekt er ikke så velbeskrevet som andre, og det haster med at få lavet optagelser og få dialekten beskrevet, inden den viger til fordel for varianter af rigsmålet, den såkaldte dialektudtynding.

Som det fremgår af Michael Ejstrups artikel, adskiller bornholmsk sig fra standarddansk på alle sproglige niveauer: grammatisk, fonetisk, leksikalt og prosodisk.

Bornholm har en nationalsang eller to, man kan lytte til på YouTube. Mange steder nævner *Sjøkarinj* eller *Skudan hon vaggar* af J.C.S. Espersen fra 1835, mens andre gengiver *Bornholm, du prude Vikingmø*, skrevet af Lucianus Kofod i 1871 (med i Højskolesangbogen til og med 17. udgave). ■

Overbevisende polemik mod startkommaet

Georg Stubkjær Adamsen

På Dansk Sprognævns hjemmeside ligger det gratis hæfte *Kommaregler*. Forlaget *Ajour* har for fem år siden udgivet *Styr kommaet* af Gitte Luk. Er der virkelig brug for endnu en lille bog om kommaet, her 100 år efter at vi fik de første officielle kommaregler i Danmark?

Henrik Houe Hansen, der er cand. mag. i engelsk og dansk og lektor ved Århus Akademi, svarer bejaende i *Kommabogen*. Houe Hansen indleder med en kort omtale af kommaets historie fra antikken til i dag. Kapitel 2 (s. 15–21) indfører på udmærket vis læseren i helsætningsanalyse, herunder ledsætningstyper. Kapitel 3 (s. 23–32) med titlen ”Hvorfor komma?” gennemgår de danske kommaregler i kortform og argumenterer for, hvorfor kommaerne er hensigtsmæssige og i nogle tilfælde nødvendige. Særligt kommatering efter og evt. før ledsætninger giver problemer. Houe Hansen viser, hvordan man kan visualisere ledsætningerne og sætte komma efter og evt. før; det sidste er han dog meget imod.

Kapitel 4 med overskriften ”Hvorfor ikke startkomma?” er det længste og udgør et forsvar for ikke at bruge startkomma, og det er bogens hovedanliggende, jf. konklusionen. Houe Hansen argumenterer dels logisk-semantisk (s. 33–39), dels pragmatisk (s. 40–47). Det sidste er f.eks. de mange fejlagtige kommaer foran *at*-infinitiver (s. 40f). I dette kapitel sniger Houe Hansen også lige eksempler på manglende slutkommaer ind (s. 44–47). Bogen slutter med tre korte oversigter og en side med noter.

Argumenterne imod startkomma, som Houe Hansen fremfører, har en hel del for sig, men jeg har

et par indvendinger. Vigtigst er, at startkomma bruges og forventes at blive brugt langt de fleste steder. Journalister, forfattere og sprogfolk er undtagelserne.

Min anden indvending er Houe Hansens polemik mod startkommaet. Hvis han gerne vil overbevise flere brugere af startkommaet, bør han forklare rationalet bag startkommaet og dæmpe sin polemik, eksempelvis når han nævner, at de fleste ikke kan sætte startkomma korrekt. Skal man ikke sætte startkomma, skal man sætte langt færre kommaer, og man laver følgelig langt færre fejl. Men det kræver i virkeligheden den samme grammatiske analyse, om man sætter startkomma eller ej. Argumentet for startkomma er jo også grammatisk: Man sætter blot også komma før ledsætninger.

Personligt synes jeg, at slutkomma efter relativsætninger uden startkomma som regel er unødvendige og grimme, men der må vel være regler (uden undtagelser).

Af småting kan nævnes, at *Kommabogen* på s. 30 har to afsnit, der meningsforstyrende er med stort (*Kan vi ...* og *Fordi ledsætningen ...*); de burde være med lille, fordi de viderefører sætningerne, der begynder før eksemplerne lige inden. I en introduktion som denne bog kan man undre sig over, at forfatteren af og til bruger fremmedord uden forklaring, fx ordet *kohæsion*. De burde helt være undgået.

Er der brug for *Kommabogen*, når Sprognævnets hæfte er gratis og dækker det hele, og Gitte Luks *Styr kommaet* kommer længere omkring i reglerne og har øvelser med tilhørende facitter? Ja, for i *Kommabogen* får vi lidt historie og en udmærket gennemgang af de fleste kommaregler. Men især får vi i *Kommabogen* en udførlig begrundelse for ikke at bruge startkomma. Det er lige før forfatteren har fået mig overbevist på trods af at polemikken mod (brugerne af) startkommaet sine steder irriterer. ■

Henrik Houe Hansen: *Kommabogen*. Multivers Academic, u.s., 2018. ISBN: 978-87-7917-003-2. 59 sider. 99 kr.

Et forsvar for udtrykket *i sommers*

Henrik Munck ✉ hm@modersmaalselskabet.dk

Hvornår er der et s for meget? Det overvejer Henrik Munck i denne artikel.

Forleden stødte jeg på udtrykket *i sommers* i en redaktionel overskrift i Frederiksborg Amts Avis. Jeg har hørt min datter bruge udtrykket mundtligt, men har ikke tidligere mødt det officielt i en avis. Jeg slog det op i Den Danske Ordbog, som advarende skriver, at »konstruktionen regnes af mange for ukorrekt«. Når vi har udtryk som *i forgårs* og *i søndags*, vil mange imidlertid kunne opfatte udtrykket *i sommers* som logisk.

Ved at google udtrykket er jeg blevet klar over, at det over en længere årrække har bidraget til en undertiden heftig debat. Det førte bl.a. til, at Læsernes Redaktør i Politiken år tilbage indskærpede bladets redaktion at undgå udtrykket *i sommers*. Til gengæld anføres fra anden side en række agumenter, der taler til fordel for udtrykket.

Forsvar for *i sommers*

For det første er udtrykket entydigt, idet det henviser til den just forgangne sommer, mens udtrykket *i sommer* både kan henvise til den foregående sommer og den indeværende sommer. For det andet virker udtrykket logisk ved at passe ind i mønstret for angivelse af umiddelbar fortid med *et i* efterfulgt af et navneord + *s* som fx *i aftes*, *i morges* eller *i onsdags*. For det tredje er der ikke sproghistorisk noget, der taler imod udtrykket, idet det kan genfindes i dokumenter fra middelalderen og renessancen, samtidig med at det stadig er gængs svensk sprogbrug.

Hvor kommer dette *s* fra?

Men hvor kommer det forkætrede *s* fra? Hvilken grammatisk form er der tale om? Det minder om gammel dansk genitiv, men de sprogløge er usikre. Det svarer til de diskussioner, der knytter sig til det indeklemte *s* ved sammensætning af danske navneord, hvor reglerne er komplicerede og skæmmet af

undtagelser. Senest har Steen Laursen i sin ugentlige sprogklumme i weekend-tillægget til Frederiksborg Amts Avis omtalt det i sit svar på et læsespørgsmål om, hvorfor det hedder Vejlefyordbroen uden *s* i midten, når det hedder både Limfyordsbroen, Storebælts- og Lillebæltsbroen.

Når vi på dansk laver sammensætninger, hvor førsteledet selv er en sammensætning, er hovedreglen, at der smutter et *s* ind mellem det sammensatte led og det sidste led. Det hedder fx sodavandsflaske i modsætning til vandflaske og skinnebnsbrud i modsætning til benbrud. Men når vi kommer til Vejlefyordbroen, er der tale om et førsteled sammensat af to selvstændige ord Vejle og Fjord med tryk på begge ord i modsætning til fx Storebælt kun med tryk på første stavelse. Steen Laursen nævner ord som skindhandsker og dame-skindehandsker, men advarer mod dameskindehandsker, som fremkalder makabre minder!

Er manglen på et andet *s* ok?

Det skulle jo egentlig hedde Modersmålselskabet, og mange har i tidens løb muntret sig over, at Modersmål-Selskabet, der arbejder for at bevare det danske sprog, selv i sit navn forsynder sig imod tre grammatiske regler: at undlade et *s* mellem ordene modersmål og selskab, at erstatte det med en bindestreg og at bruge stort begyndelsesbogstav efter bindestregen. Selskabets stiftere forsvarer sig med den kunstneriske frihed til det mere æstetisk udseende navn med to navneord på hver 8 bogstaver forbundet med en bindestreg.

Nu håber jeg bare ikke, at læserne opfatter foranstående funderinger som det rene papir(s)spild? ■

Henrik Munck er æresmedlem af Modersmål-Selskabet. Munck var bestyrelsesmedlem 2004–2016 og næstformand 2006–2016.

Invitationer

Overrækkelse af Modersmål-Prisen mandag den 24. september kl. 17–19 på revymuseet Alhambra

Kom til overrækkelse af Modersmål-Prisen den 24. september 2018 kl. 17 på Alhambra – museet for humor og satire. Som omtalt i artiklen på side 3 er revy en særlig dansk teaterform, som vi alle har set eksempler på, og de fleste af os kan sikkert genkalde os typiske revynumre. Når niveauet bliver subtilt, er der ikke kun tale om godt håndværk, men om kunst: Den perfekte sammensmeltning af tekst, musik og fremførelse.

Modersmål-Selskabet hædrer mandag den 24. september 2018 kl. 17 en person, der i årtier har bidraget til de danske revyer. Et bestyrelsesmedlem holder motiveringstalen, hvorefter prismodtageren får ordet.

Modersmål-Selskabet byder på en forfriskning undervejs.

Prisoverrækkelsen finder sted på Alhambra – museet for humor og satire, Allégade 5, 1801 Frederiksberg C.

Tilmeld dig på hjemmesiden: <https://bit.ly/pris2018> eller ring/send sms til sekretariatet på 21 860 864. Du kan også sende en e-mail til sek@modersmaalselskabet.dk. Bemærk, at der kun er relativt få pladser, så tilmeld dig hurtigt.

Vi orienterer nærmere om prisoverrækkelsen og de øvrige arrangementer i vores elektroniske nyhedsbreve, som man kan tilmelde sig på hjemmesiden: <https://bit.ly/faa-ms-nyt>.

Mød os på Bogforum på stand C2-034 i Bella Center 26.–28. oktober

Også i år deltager Modersmål-Selskabet i bogmessen Bogforum i Bella Center. I år finder Bogforum sted tidligere end normalt, nemlig fredag den 26. oktober kl. 10–19, lørdag den 27. oktober kl. 10–18 og søndag den 28. oktober kl. 10–18.

Vi forventer at medbringe årbogen, og du kan møde adskillige fra bestyrelsen, heriblandt vores formand og selskabets redaktør. Mindst én årbogsforfatter vil også deltage.

Mød os på stand C2-034. Velkommen!

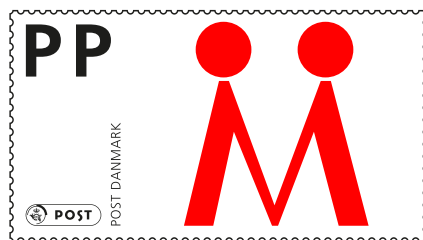
Årbookspræsentation 28. november kl. 17 i Vartov

Modersmål-Selskabet præsenterer årbogen den 28. november 2018 kl. 17 i Store Sal i Vartov. Vi håber at se mange bidragsydere og medlemmer, men alle er velkomne.

Du må gerne – af hensyn til forfriskningen – tilmelde dig til sekretariatet (se ovenfor).

Hjemmeside: www.modersmaalselskabet.dk

Facebook: www.facebook.com/ModersmaalSelskabet

Afsender: Modersmål-Selskabet, Sekretariatet v. Georg S. Adamsen, Kærvænget 28A, Gl. Sole, 8722 Hedensted